УДК: 630 (477.43/.44)

СУЧАСНИЙ СТАН ЛІСОВОГО ФОНДУ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ПОДІЛЛЯ

А.О. БОНДАР, *доктор с.-г. наук, професор*
М.В. МАТУСЯК, *асистент*
Вінницький національний аграрний університет

У Подільському регіоні під лісами та іншими лісовкритими площами знаходиться 14,2 % території. За останні 60 років лісівники області створили майже 150 тис. га лісових насаджень. Вирішення проблеми лісовідновлення на Вінниччині має бути одним із головних аспектів розробки сучасного екологічного лісового господарства та створення невиснажливої екологічної мережі в умовах збалансованого розвитку України. Серед завдань, які постають перед лісівниками Поділля є: заліснення області, збільшення реалізації деревної та іншої продукції, максимальна адаптація системи електронного обліку деревини з сучасними системами бухгалтерського обліку, будівництво лісових доріг, створення лісової інфраструктури, реорганізація деревопереробного виробництва і максимальне його завантаження. Проведено аналіз лісового фонду державних лісогосподарських підприємств обласних управлінь лісового та мисливського господарства Подільського регіону. Наведено розподіл лісових площ за типами лісорослинних умов та рівнем зволоження. Надано детальну характеристику лісового фонду за розподілом за категоріями земель, групами віку, бонітетами, повнотами та запасом.

Ключові слова: *лісовий фонд, типи лісорослинних умов, класи віку, повнота, бонітет, запас.*

Табл. 6. Літ.8.

Постановка проблеми. Лісовий фонд лісогосподарських підприємств з однієї сторони є джерелом забезпечення екологічної стабільності територій та об’єктом збереження біологічного різноманіття а з іншої сторони є ресурсом заготівлі деревини та інших продуктів лісу. З огляду на це оцінка сучасного стану та динаміки лісового фонду є надзвичайно важливою. Із основних показників, які характеризують стан лісового фонду є площа та його структура за розподілом за типами лісорослинних умов, та типами лісу, категоріями земель, розподіл лісових насаджень за породною, віковою структурою, бонітетами, повнотою та запасом [1, 5].

Нами проведено дослідження лісового фонду лісогосподарських підприємств Поділля, зокрема, Тернопільського, Хмельницького та Вінницького обласних управлінь лісового та мисливського господарства станом на 2015 рік.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лісовий фонд підприємств є важливим джерелом інформації щодо оцінки стану, продуктивності та

ефективності використання лісового фонду. Така інформація надається у результаті проведення базового лісовпорядкування [6]. Оцінка типів лісу та типів лісорослинних умов Подільського регіону із визначенням переважаючих типів лісорослинних умов та типів лісу проведена науковцями УкрНДІЛГА у минулому. Значний вклад щодо районування території України, зокрема Поділля розроблено Б.Ф. Остапенком (1977), І.П. Федем (1978), В.П. Ткачем (2001). Аналіз лісового фонду окремих лісогосподарських підприємств Вінничини було відображено у працях А.О. Бондаря (2005, 2006), М.І. Гордієнка (2006), О.Г. Василевського (2009), І.С. Нейка (2009).

Мета досліджень – провести аналіз лісового фонду з метою оцінки лісогосподарської діяльності підприємств Подільського регіону та запровадження подальших заходів щодо збереження та розширеного відтворення біорізноманіття лісів.

Методика досліджень.

У основі методологічних підходів використано загально прийняті у лісовій таксації, лісовпорядкуванні, лісовій типології та лісівництві підходи [1, 5, 7]. Аналіз структури лісового фонду підприємств виконано на основі лісовпорядних документів, зокрема, проектів організації розвитку лісогосподарських підприємств, проектів організації розвитку Вінницького, Хмельницького та Тернопільського обласних управлінь лісового та мисливського господарства, таксаційних описів та інших документів базового лісовпорядкування. Групування проведено за типами лісорослинних умов, ступенем зволоження. Детальна інформація щодо розподілу площ лісового фонду за категоріями земель проведено для Тернопільського ОУЛМГ.

Результати досліджень

За лісотипологічним районуванням територія Поділля розподілена на три лісотипологічні області: свіжого, вологого та сирого груду. Область сирого груду займає незначну, західну частину території Поділля та представлена переважаючими вологими і свіжими грабовими бучинами, рідше свіжими сосново-грабовими субучинами та сирими чорновільховими грудами [7, 8]. У (табл. 1) наведено розподіл території Поділля за переважаючими типами умов місцезростання у розрізі адміністративних областей.

Таблиця 1

Розподіл лісових площ за типами умов місцезростання

Типи умов місцезростання	Вінницька область	Хмельницька область	Тернопільська область
Бори (A)	0,0	1,2	0,0
Субори (B)	0,2	16,6	3,2
Судіброви (C)	8,4	28,8	13,5
Діброви (D)	91,4	53,4	83,3
Всього	100,0	100,0	100,0

За даними таблиці дібровні типи лісорослинних умов найбільш поширені в усіх адміністративних областях Поділля. Їх частка коливається від 91,4 % у Вінницькій області до 53,4 % у Хмельницькій області. Частка судібров найбільш присутня у Хмельницькій (28,8%) та Тернопільській (13,5 %) областях. У Хмельницькій області значні площі також займають субори (16,6 %). У той час як цей тип лісорослинних умов у межах Тернопільської та Вінницької областей є мінімальним (3,2 % та 0,2 % відповідно). Бори присутні лише у Хмельницькій області, проте їх частка є незначною (1,2 %). Найбільшу частку займають свіжі діброви – 87,3%. Вологі діброви формуються на значно меншій площі – 9,2 %. Сухі, сирі та мокрі діброви становлять найменшу частку – від 2,9 % до 0,1 %.

Дані щодо розподілу дібровних типів лісу за ступенем зволоженості у розрізі адміністративних областей Поділля наведено у (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл дібров типів лісорослинних умов Поділля за ступенем зволоження, (%)

Типи умов місцезростання	Вінницька область	Хмельницька область	Тернопільська область
Суха діброва (D_1)	4,3	2,3	2,0
Свіжа діброва (D_2)	93,8	86,9	81,1
Волога діброва (D_3)	1,5	9,6	16,5
Сира діброва (D_4)	0,3	0,8	0,4
Мокра діброва (D_5)	0,1	0,2	0,0
Всього	100	100	100

За даними таблиці, найбільша частка припадає на свіжі дібровні типи лісорослинних умов у розрізі адміністративних областей. Зокрема, частка цих типів становить від 93,8 % у Вінницькій області до 81,1 % у Тернопільській області. Частка вологих дібров є найбільшою у Тернопільській – 16,5 % та Хмельницькій областях – 9,6 %. Площі інших дібровних типів лісорослинних умов за зволоженням є незначними та становлять від 2,0 % до 4,3 % для сухих дібров, 0,3-0,8 % – для сирих дібров та 0,1-0,2 % – мокрих дібров.

Детальний аналіз лісового фонду проведено для лісогосподарських підприємств Тернопільського ОУЛМГ. Дані щодо розподілу лісового фонду за категоріями земель наведено у (табл. 3).

Загальна площа лісів Тернопільського ОУЛМГ становить 144967,6 тис.га. Більше половини покритих лісом земель (62 %) представлено лісовими культурами, площа яких становить 90208,1 тис.га. Площа не покритих лісом земель становить 8942,2 тис. га (6 %) що становить незначну частку від загальної площі лісового фонду. У більшості лісових масивів ведеться заготівля деревини. Загальна площа лісів, можливих для експлуатації становить

Таблиця 3

Розподіл лісового фонду Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства за категоріями земель станом на 2015 р.

Категорії лісів	Вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки, тис.га		Не вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки, тис.га	Загальна площа лісових ділянок, тис.га
	Усього	в т.ч. лісові культури		
Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, у т.ч.:	42194,1	25580,6	2038,5	44232,6
– розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду	42016,3	25559,8	1978	43994,3
– із них можливі для експлуатації	12826,8			12826,8
– наукового призначення, включаючи генетичні резервати	177,8	20,8	60,5	238,3
Усього лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, можливих для експлуатації	12826,8	-	-	12826,8
Рекреаційно-оздоровчі ліси, у тому числі:	24942,9	15308,5	1653,7	26596,6
– у межах міст та інших населених пунк.	249,2	204,9	38,7	287,9
– у лісах зелених зон навколо населених пунктів	24389,6	14928	1594	25983,6
– із них можливі для експлуатації	16665,8			16665,8
– поза межами лісів зелених зон	304,1	175,6	21	325,1
Усього рекреаційно-оздоровчих лісів, можливих для експлуатації	16665,8	-	-	16665,8
Захисні ліси, у тому числі:	18373,5	10933,8	1108,5	19482
– протиерозійні ліси	409	357,3	73,6	482,6
– лісові ділянки, що прилягають до смуг відведення залізниць та автодоріг	3387,7	1558,7	184,2	3571,9
– із них можливі для експлуатації	2548,1	-	-	2548,1
– лісові ділянки уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та ін.	2753,6	1636,6	118,6	2872,2
– із них можливі для експлуатації	1178,2	-	-	1178,2
– байрачні ліси та інші захисні лісові ділянки	11823,2	7381,2	732,1	12555,3
– із них можливі для експлуатації	10215	-	-	10215
Усього захисних лісів, можливих для експ.	13941,3	-	-	13941,3
Разом лісів з особливим режимом користування	85510,5	51822,9	4800,7	90311,2
– із них можливі для експлуатації	43433,9	-	-	43433,9
Експлуатаційні ліси	59457,1	38385,2	4141,5	63598,6
– із них можливі для експлуатації	54796,4	-	-	54796,4
Усього лісів, можливих для експлуатації	98230,3	-	-	98230,3
Усього лісів	144967,6	90208,1	8942,2	153909,8

98230,3 тис. га (64 %). Площа лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення а також захисних лісів становить 44232,6 тис.га та 19482 тис. га відповідно. Площа лісів природно-заповідного фонду, які входять до лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення та характеризуються найвищим рівнем біорізноманіття становить 43994,3 тис.га (28 %). Розподіл покритих лісом земель за основними лісотвірними породами на прикладі Тернопільського ОУЛМГ наведено у (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл покритих лісом земель лісового фонду на прикладі Тернопільського ОУЛМГ

Порода	Розподіл за групами віку				
	молодняки 1 групи	молодняки 2 групи	середньовікові	пристигаючі	стиглі і перестійні
Сосна	1224,1	1848,7	9428,7	724,5	15391,5
Ялина	193,5	438,4	684,8	436,2	2638,2
Ялиця	3,2	1,9	3		9,9
Модрина	417,3	290,1	105,2	860,6	2490,7
Разом хвойних	1838,1	2579,1	10221,7	2021,3	20530,3
Дуб високост.	7931,3	8668	54296,4	1786,7	78604,6
Дуб низькост.	0,3	0,3	197,2	373,2	690
Бук	1254,3	1180,1	2592,3	4597	13552,1
Граб	57,4	205,4	2948,7	9040,3	14620
Ясен	218,4	684,6	2542,3	1489,5	7774,6
Клен	442,1	939,1	1263,3	61,8	3026
В’яз	1	3,2	28,9	25,1	71,9
Акація	-	34,5	92,9	752,9	906,5
Разом твердолистяних	9904,8	11715,2	63962	18126,5	119245,7
Береза	53,1	159	1121,7	1042,6	2827
Осика	3,1	17,2	46,1	32,6	111,1
Вільха	116,1	57,9	435,6	301,4	1104,6
Липа	1,7	4,7	260	329,1	704,6
Тополя	1	1,1	10,8	38,8	52,1
Верби деревовидні	-	3,2	8,6	47,6	66,6
Разом м’яколистяних	175	243,1	1882,8	1792,1	4866

За даними таблиці найбільші площі представлені дубом високостовбурним – 7931 тис. га. Дещо менше бука лісового та сосни звичайної (1254 тис. га та 1224 тис.га відповідно). Інші породи займають значно менші площі. Вікова структура лісових насаджень є розбалансованою. Зокрема, для лісового фонду Тернопільського ОУЛМГ характерне переважання стиглих та перестійних

деревостанів – 4866 тис. га а також середньовікових та пристигаючих деревостанів (1883 тис. га та 1792 тис. га відповідно). У той же час надто малими є площі молодників (175 тис. га та 243 тис. га відповідно). Розподіл насаджень за повнотою характеризує ефективність використання лісорослинного потенціалу а також їх відповідність найпродуктивнішим деревостанам. Дані щодо розподілу площ груп порід за повнотою наведено у (табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл деревостанів за повнотою у розрізі груп порід на прикладі Тернопільського ОУЛМГ

Повнота	Групи порід					
	хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
0,3-0,4	426,7	2,1	1876,0	1,6	136,9	2,8
0,5	777,5	3,8	5402,8	4,5	388,3	8,0
0,6	2427,6	11,8	16255	13,6	856,4	17,6
0,7	7572,6	36,9	50418,6	42,3	1828,1	37,6
0,8	5696,7	27,7	29617,4	24,8	1123,6	23,1
0,9-1,0	3629,2	17,7	15675,9	13,1	532,7	10,9
Разом	20530,3	100,0	119245,7	100,0	4866,0	100,0

За даними таблиці для усіх груп порід спостерігається переважання середньоповнотних деревостанів (повнота 0,7-0,8). Значні площі високоповнотних насаджень (0,9) характерні для твердолистяних. У відсотковому відношенні відмічене переважання високоповнотних хвойних деревостанів (17,7 %). У той же час найнижча частка (10,9 %) характерна для мяколистяних порід. Відповідним також і є розподіл низькоповнотних насаджень. Зокрема, найнижча частка таких деревостанів спостерігається для листяних та хвойних а найвища – для м'яколистяних. Дані щодо розподілу насаджень за групами порід та бонітетами наведена у (табл. 6). Для усіх насаджень характерне переважання високобонітетних насаджень (2 і вищий бонітети). Частка таких насаджень для усіх груп порід становить 93-97%. Частка низькоповнотних деревостанів є незначною та не перевищує 2%.

Висновки. Територія Поділля представлена трьома лісотипологічними областями, зокрема: свіжими, вологими та сирими грудами. Найбільш поширеними є дібровні типи лісу, частка яких змінюється від 91,4 % у Вінницькій області до 53,4 % у Хмельницькій області. За рівнем зволоження переважають свіжі дібровні типи лісорослинних умов. Зокрема, частка цих типів змінюється від 93,8 % у Вінницькій області до 81,1 % у Тернопільській області. Лісовий фонд лісогосподарських підприємств характеризується високою часткою покритих лісом земель яка становить близько 95 %. Покриті лісом землі представлені переважно деревостанами штучного походження (60 % і більше), частка яких зростає із кожним наступним десятиліттям. Більше половини лісів є експлуатаційними. Переважаючими є дубові деревостани

Таблиця 6

Розподіл деревостанів за повнотою у розрізі груп порід на прикладі Тернопільського ОУЛМГ

Бонітет	Групи порід					
	хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
2 і вище	19945,5	97,2	110914,4	93,0	4561,6	93,7
3	485,1	2,4	6711,2	5,6	197,6	4,1
4	99,7	0,5	1265,7	1,1	71,6	1,5
5	0,0	0,0	232,4	0,2	30,5	0,6
5^a і нижче	0,0	0,0	122	0,1	4,7	0,1
Разом	20530,3	100,0	119245,7	100,0	4866,0	100,0

частка яких становить понад 70-80 %. Насадженням властива розбалансована вікова структура із переважанням середньовікових деревостанів. Деревостани є переважно середньоповнотні (повнота 0,7-0,8) та високобонітетні (бонітет II і вище). Найбільшими запасами характеризуються твердолистяні 6-7 класів віку.

Список використаної літератури

1. Анучин Н. П. Лесная таксация: Учебник для вузов / Анучин Н. П. – М.: Лесная промышленность, 1982. – 552 с.

2. Бондар А. О. Лісівничі основи формування високопродуктивних насаджень в дібровах Поділля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. с-г наук: / А. О. Бондар. – К., 2005. – 36 с.

3. Бондар А. О. Формування лісових насаджень у дібровах Поділля / Бондар А. О., Гордієнко М. І. – К.: Урожай. – 2006. – 336 с.

4. Василевський О. Г. Стан та динаміка лісового фонду Вінниччини / О. Г. Василевський, І.С. Нейко // Збірник наукових праць ВДАУ. – Вінниця, 2009. – вип. 37. – С. 14-21.

5. Зеленський М. Н. Лісоінвентаризація: Практикум / М. Н. Зеленський, М. П. Горошко. – Львів: УкрДЛТУ, 2003. – 44с.

6. Інструкція по впорядкуванню лісового фонду України: Проект – К.: МЛГ України, 1994. – С. 40-70.

7. Остапенко Б. Ф. Типологічна різноманітність лісів України. Лісостеп / Остапенко Б. Ф. – Харків, 1977. – 128 с.

8. Остапенко Б. Ф. Лісова типологія. Ч. 2 / Остапенко Б. Ф., Ткач В. П. – Харків, Майдан, 2002. – 204 с.

Список використаної літератури у транслітерації / References

1. Anuchyn N. P. Lesnaya taksatsyya: Uchebnyk dlya vuzov / Anuchyn N. P. – M.: Lesnaya promыshlennost', 1982. – 552 s.

2. Bondar A. O. Lisivnychi osnovy formuvannya vysokoproduktyvnykh nasadzhen' v dibrovakh Podillya: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra. s-h nauk: / A. O. Bondar. – K., 2005. – 36 s.

3. Bondar A. O. Formuvannya lisovykh nasadzhen' u dibrovakh Podillya / Bondar A. O., Hordiyenko M. I. – K.: Urozhay. – 2006. – 336 s.

4. Vasylevs'kyy O. H. Stan ta dynamika lisovoho fondu Vinnychchyny / O. H. Vasylevs'kyy, I.S. Neyko // Zbirnyk naukovykh prats' VDAU. – Vinnytsya, 2009. – vyp. 37. – S. 14-21.

5. Zelens'kyy M. N. Lisoinventaryzatsiya: Praktykum / M. N. Zelens'kyy, M. P. Horoshko. – L'viv: UkrDLTU, 2003. – 44s.

6. Instruktsiya po vporyadkuvannyu lisovoho fondu Ukrayiny: Proekt – K.: MLH Ukrayiny, 1994. – S. 40-70.

7. Ostapenko B. F. Typolohichna riznomanitnist' lisiv Ukrayiny. Lisostep / Ostapenko B. F. – Kharkiv, 1977. – 128 s.

8. Ostapenko B. F. Lisova typolohiya. Ch. 2 / Ostapenko B. F., Tkach V. P. – Kharkiv, Maydan, 2002. – 204 s.

АННОТАЦИЯ

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЛЕСНОГО ФОНДА ЛЕСОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ПОДОЛЬЯ / БОНДАР А.О., МАТУСЯК М.В.

В Винницкой области под лесами и другими лесопокрытой площадями находится 14,2% территории. За последние 60 лет лесоводы области создали почти 150 тыс. га лесных насаждений. Решение проблемы лесовосстановления в Винницкой области должно быть одним из главных аспектов разработки современного экологического лесного хозяйства и создания устойчивой экологической сети в условиях сбалансированного развития Украины. Среди задач, как стоящих перед лесоводами Винницкой являются: облесение области, увеличение реализации древесной и другой продукции, максимальная адаптация системы электронного учета древесины с современными системами бухгалтерского учета, строительство лесных дорог, создание лесной инфраструктуры, реорганизация деревоперерабатывающего производства и максимальной его загрузки. Проведен анализ лесного фонда государственных лесохозяйственных предприятий областных управлений лесного и охотничьего хозяйства Подольского региона. Приведено распределение лесных площадей по типам лесорастительных условий и уровнем увлажнения. Предоставлено подробную характеристику лесного фонда по распределению категориям земель, возрастным группам, бонитетам, полнотам и запасом.

Ключевые слова: лесной фонд, тип лесорастительных условий, классы возраста, полнота, бонитет, запас.

ANNOTATION

CURRENT STATE OF FOREST FUND OF FORESTRY ENTERPRISES IN PODILLYA REGION / BONDAR A. O., MATUSYAK M.V.

In Vinnitsa region in forests and other wooded area is 14,2 % of the territory. Over the past 60 years, foresters region created almost 150 thousand. Ha of forest plantations. Addressing reforestation in Vinnytsia region should be one of the main

aspects of the development of modern ecological forestry and the creation of sustainable ecological network in terms of sustainable development of Ukraine.

Among the tasks facing both foresters Vinnitsa region are: afforestation area, increasing the realization of wood and other products, the maximum adaptation of electronic accounting of wood with modern accounting systems, construction of forest roads, establishment of forest infrastructure, reorganization of the wood processing and manufacturing its maximum load.

The analysis of forest state forest enterprises of regional departments of forestry and hunting Podillya region was carried out. The distribution of forest was presented by forest types and a level of moisture. The detailed information about forest found and distribution of forest land by categories, age groups, growth.

Keywords: forest fund, forest site types, age classes, ages, productivity, bonytet, stock

Авторські дані

Бондар Анатолій Омелянович – доктор с.-г. наук, професор кафедри садово-паркового господарства, садівництва та виноградарства Вінницького національного аграрного університету, начальник Вінницького обласного управління лісового та мисливського господарства (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3).

Матусяк Михайло Васильович – асистент кафедри садово-паркового господарства, садівництва та виноградарства Вінницького національного аграрного університету (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3 matusyak@vsau.vin.ua).